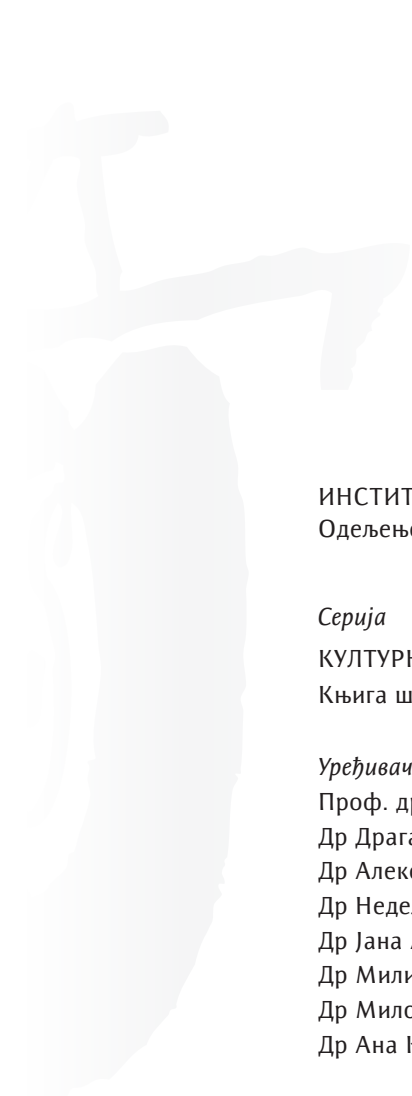

ПЕСНИЦИ КАО ЕСЕЈИСТИ:
КУЛТУРНИ КОНТЕКСТИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ, БЕОГРАД
Одељење „Српска књижевност и културна самосвест“

Серија

КУЛТУРНИ ОКВИРИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
Књига шеста

Уређивачки одбор

Проф. др Саша Радојчић
Др Драган Хамовић
Др Александар Пејчић
Др Недељка Бјелановић
Др Јана Алексић
Др Милица Ћуковић
Др Миломир Гавриловић
Др Ана Козић

Рецензенти

Проф. др Горана Раичевић
Проф. др Ђорђе Деспић
Др Бојан Чолак

Објављивање овог зборника подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

Илустрација на корици зборника: Миодраг Мића Поповић, *Аушолојоршрет с маском*, (детал) 1947, уље на платну, 91 × 76 cm, колекција Музеја савремене уметности, Београд, инв. бр. 881

ПЕСНИЦИ КАО ЕСЕЈИСТИ: КУЛТУРНИ КОНТЕКСТИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА

ЗБОРНИК РАДОВА

Уреднице

Јана Алексић

Милица Ђуковић

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
Београд, 2024.

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
------------------	---

I

Драган Хамовић	
ПЕСНИЦИ КАО ЕСЕЈИСТИ ЛИНИЈОМ ПОСЛЕРАТНОГ КЊИЖЕВНОГ РАЗВОЈА . . .	15
Милета Аџимовић Ивков	
АНТОЛОГИЈА ЕСЕЈА СРПСКИХ ПЕСНИКА (ДОПУНА И КОМЕНТАРИ)	29
Јован Делић	
ЛИРСКИ ЕСЕЈИ ВАСКА ПОПЕ (ПРЕВРЕДНОВАЊЕ ТРАДИЦИЈЕ)	39

II

Недељка Бјелановић	
УДРИТЕ, НИСАМ КРИВ: МАРКО РИСТИЋ И ОСКАР ДАВИЧО	
О МОМЧИЛУ НАСТАСИЈЕВИЋУ	55
Маја Медан Орсић	
СВЕТСКА КЊИЖЕВНОСТ У ЕСЕЈИМА ДУШАНА МАТИЋА И	
МИЛАНА ДЕДИНЦА	69
Бојан Марковић	
ПОЕТСКО СТВАРАЊЕ И МИШЉЕЊЕ У ЕСЕЈИМА ОСКАРА ДАВИЧА	83

III

Саша Радојчић	
ХРИСТИЋ И ЛАЛИЋ: УЗАЈАМНА ЧИТАЊА	97
Марко Радуловић	
СРПСКОВИЗАНТИЈСКО НАСЛЕЂЕ У ЕСЕЈИМА СРПСКИХ ПЕСНИКА	
ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА (МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ, ЈОВАН ХРИСТИЋ,	
ИВАН В. ЛАЛИЋ)	107
Милан Громовић	
КРАЈПУТАШ И ЧЕТИРИ АНТИЧКА КУЛТА: БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ	
И ФИСТЕЛ ДЕ КУЛАНЖ	123
Оља Васиљева	
ВАСКО ПОПА – <i>LATERNA MAGICA</i> ЕСЕЈА СРПСКИХ ПОСЛЕРАТНИХ ПЕСНИКА . .	135

IV

Јелена Младеновић	
ЗАЧЕЦИ ЕСЕЈИСТИЧКЕ МИСЛИ БРАНКА МИЉКОВИЋА	149
Марко Аврамовић	
ЕСЕЈИ БОРИСЛАВА РАДОВИЋА О СВЕТСКОЈ ПОЕЗИЈИ	161

Јелена Марићевић Балаћ	
ПОЕТИКА МАЛИХ ЕСЕЈА АЛЕКСАНДРА РИСТОВИЋА	183
Владимир Димитријевић	
ЊЕГОШ И СТЕРИЈА, НАШИ САВРЕМЕНИЦИ: МИЛОВАН ДАНОЈЛИЋ	
ЧИТА КЛАСИКЕ	193
Миломир Гавриловић	
СРПСКЕ ТЕМЕ У ЕСЕЈИСТИЦИ ЧАРЛСА СИМИЋА	209
V	
Радивоје Микић	
О ЈЕДНОЈ ГРАНИ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ	241
Бојана Стојановић Пантовић	
ЕСЕЈИСТИЧКА ПОЛИФОНИЧНОСТ ЉУБОМИРА СИМОВИЋА	261
Немања Каровић	
ОД АДОРАЦИЈЕ ДО НЕГАЦИЈЕ, И НАТРАГ (ПОЕЗИЈА МИЛОША	
ЦРЊАНСКОГ У КРИТИЧКОЈ РЕЦЕПЦИЈИ ЉУБОМИРА СИМОВИЋА).....	273
VI	
Ранко Поповић	
ПРИКАЖИ ТО, РАЈКО: О КРИТИЧКО-ЕСЕЈИСТИЧКОМ СТВАРЛАШТВУ	
РАЈКА ПЕТРОВА НОГА	293
Јана Алексић	
КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ У МЕТАПОЕТИЧКОЈ МИСЛИ ГОЈКА ЂОГА	307
Милица Кецојевић	
ЕСЕЈИ СТЕВАНА ТОНТИЋА О „СРПСКИМ И БЛИСКИМ ПЕСНИЦИМА“	327
VII	
Ана Козић	
ПОГЛЕДИ НА ПОЕЗИЈУ У ЕСЕЈИМА МИРОСЛАВА МАКСИМОВИЋА	343
Милица Ђуковић	
ДЕЛОКРУЗИ ЕСЕЈА МИРКА МАГАРАШЕВИЋА ИЛИ	
„САМОСВЕСТ КРИТИКЕ, ДАНАС“	355
Софија Матић	
ОНТОЛОГИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА КАО ПРЕТПОСТАВКА ИДЕНТИТЕТСКИХ	
РЕФЛЕКСИЈА У ЕСЕЈИМА МИЛОСАВА ТЕШИЋА.....	367
Никола Маринковић	
КОНТИНУИРАНИ СПОР СА ПОСТМОДЕРНИЗМОМ: ЕСЕЈИ И ПОЛЕМИКЕ	
НЕБОЈШЕ ВАСОВИЋА	379
Марија Благојевић	
ПРОТИВУРЕЧЕЊЕ СТВАРНОСТИ – ПЕСНИЧКО-ЕСЕЈИСТИЧКА	
ВЕРТИКАЛА ВЛАДИМИРА ЈАГЛИЧИЋА	393
<i>Индекс имена</i>	405

Миломир М. Гавриловић*

Институт за књижевност и уметност, Београд

СРПСКЕ ТЕМЕ У ЕСЕЈИСТИЦИ ЧАРЛСА СИМИЋА

Сажетак: У раду се анализирају *српске теме* у есејима Чарлса Симића, истакнутог америчког песника српског порекла. Након указивања на одлике Симићевог есејистичког писма, његови есеји који се дотичу тема везаних за земљу из које је поникао представљају се и анализирају у три тематска оквира. Први је везан за Симићеве есеје о српским песницима и српској поезији, а други за његова сећања на одрастање у Србији. Трећи корпус анализираних есеја везан је за Симићеве текстове написане поводом ратова на подручју бивше Југославије који су вођени деведесетих година прошлог века. При тумачењу Симићевих есеја, фокус је усмерен ка разумевању његових поетичких, аутопоетичких и етичких ставова, као и ка опцртавању специфичне динамике Симићеве књижевне мисли која се креће од комичког до трагичког осећања света.

Кључне речи: есеј, поезија, аутопоетика, сећања, идентитет, политика, идеологија, рат, национализам, Чарлс Симић

Чарлс Симић (Charles Simic, 1938–2023) рођен је у Београду, пред освит Другог светског рата, као Душан Симић. Након завршетка рата и неколико година проведених у новооформљеној држави, његова породица, после више неуспешних покушаја, напустила је комунистичку Југославију. Преко Париза, Симић је доспео до земље у којој је визију америчког сна – данас первертовану, а некада митску и легендарну – и даље било могуће замислити. Заиста неочекиваним низом обрта, овај млади београдски мангуп, одрастао играјући се међу лешевима и рушевинама, постао је амерички национални песник (*Poet Laureate Consultant in Poetry to the Library of Congress*) који је у својој поезији, пратећи никога другог до Волта Витмана, преосмишљавао америчко друштво и човека. Можда ова готово филмска прича и није толико изненађујућа, будући да Америка, коју ће Симић у свом аутобиографском спису назвати *застрашујућим рајем*, и јесте саздана прегалаштвом васколике емиграције, те се Симићева судбина може

* gasha88gm@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0003-3246-9348>

разумети као огледни примерак бајке о америчком сну, али јесте изузетан куриозум то што је Симић постао национални песник на усвојеном језику, којим је тек у адолесценцији проговорио. Поред поезије, Симић се истакао и на другим књижевним пољима, а превасходно као врсни есејиста.

Симићево књижевно sazревање у окриљу америчке књижевне традиције директно објашњава и његову приврженост есеју, будући да у америчкој књижевности овај жанр функционише готово као златни покров поезије, што је, свакако, одјек енглеских корена књижевности *нової свешџа*. Мада то није увек случај, од песника се очекује и то да се докаже и у дискурзивном писму. Међутим, осим очекиване класичне есејистичке тематике, у којој су третиране традиционалне теме везане за уметност, књижевност и естетику, у америчкој књижевној традицији постоји и снажно артикулисана публицистичка нота есејистичког изражавања, као и потреба да се песник огласи поводом дневних тема и актуелних друштвених проблема. Тамошњи песници и уметници се оглашавају на друштвено значајне теме, најчешће са свешћу да њихови предлози и захтеви неће бити саслушани од стране оних који кроје америчку реалполитику. У складу са традицијом у којој је стварао и коју је одабрао као идентитетски и аутопоетички темељ (али и у складу са традицијом из које је поникао), Симић се, кроз есејистички израз, потврдио као изврстан књижевни мислилац и естетa не само кроз писање о уметничким (ауто)поетичким проблемима, већ и кроз шире засноване друштвене, политичке и идеолошке анализе. Симић је у поезији, као и у есејима преомишљавао америчко друштво, нацију и како одлике локалног менталитета, тако и улогу на глобалној политичкој сцени. Међутим, управо Симићеви есеји осветљавају још једну значајну проблематику и на идентитетском и на поетичком плану. Читав је низ записа у којима је српско и југословенско наслеђе постављено у шири опсег Симићеве књижевне авантуре.¹

Симићев есеј је по много чему специфичан, а опет по много чему поштује конвенције овог жанра. Одређења попут „жанровски полиморфни текстови“ (Веселиновић 2018: 323) или „персонални есеј“ (Debeljak 2008: 104), по природи ствари су описна и са разлогом истичу „хибридну природу“ (Гордић Петковић 2023: 127). Најпрецизније одређење његовог есеја заиста јесте хибридна, будући да се основна есејистичка приповедна интенција лако меша са публицистичким, мемоаристичким и сличним екскурсима. Симићев есеј одликује, пре свега, једна специфична доза козерије, па чак и привида неформалности и лабавости. Иако увек концентрисан на насловну тему или одабрану проблематику, Симић се сасвим слободно креће међу многим регистрима, са пуно дигресија, мисаоних рукаваца, развијених поређења, паралела и опаски. Каткад се чак примећује и тежња

¹ О рецепцији Симићеве поезије и есејистике у српском културном контексту в. Веселиновић 2018: 213–329.

ка фрагментарности, мада се готово никада до краја не остварује (осим у неколико целина које су замишљене попут низа самосталних кратких записа тј. фрагмената окупљених под једним насловом). Често је, у том смислу, Симићев есеј обременен и самом ужом функцијом предговора – те сваки његов *preface* садржи и уводне, контекстуалне, преводилачке и сличне коментаре. Такву приповедачку стратегију уједно одликује добро скривени приповедни фокус који привидно охрабрује претерано удаљавање од почетне теме, али, на концу, све наоко немотивисане екскурзије готово увек претпоставља као логични део шире анализе. Због тога Симићев есеј најчешће не представља строгу форму и никада не улази у академски израз, већ је граница између есеја и колумне, хронике, па чак и разговорне ситуације умањена. Симић је уједно аутор и кратких текстова, готово есеја-цртица, али и дужих, класичније схваћених есеја. Његов израз је једноставан, директан, без икаквих наглашених интелектуалних мистификација, са понеким уметнутим поетским пасажом. Међутим, чак и најкраћи текстови, прикази, чланци, блог-записи, нису у потпуности одређени њиховом функционалношћу, већ, захваљујући поменутиим Симићевим стратегијама, имају есејистички тон и рефлексивну вредност. Управо због тога, као и због смањене дистанце између класичне есејистичке форме и публицистичког израза, не треба постављати строгу границу између Симићевих текстова који се недвосмислено могу одредити као есеји, и текстова попут предговора, поговора, па чак и приказа и записа на блогу. Сам Симић је овакву приповедну стратегију оправдао у једном интервјуу:

[Ц]елог живота читам филозофске књиге, али никад нисам успео себе да натерам да напишем прави филозофски есеј. Требало ми је да нађем форму која ће ми омогућити да скакућем наоколо између метафизике, гастрономије, историје, поезије, шала, мистицизма, жена, и ко зна чега још (Roganović 2017: 45).

Његови есеји су, стога, огледни примерак есеја као жанра „између“ (Христић 2016: 134), који није „ни сасвим ‘чиста’ књижевност, ни сасвим ‘чиста’ критика, ни сасвим ‘чиста’ филозофија, спајајући у себи преимућства свих њих, а не подлежући ниједном од њихових ограничења“ (Исто: 134).

Симићеве есеји су аутофикцијски, односно аутобиографски, те је лични печат, осведочен у сећањима, готово увек присутан. Иако је, ако се занемаре разнолики уметнути рефлексивни рукавци, Симићева есејистичка мисао сасвим концизна, јасно је да њега пре свега забавља да приповеда и да се препусти разним приповедним притокама које ће касније увезати са главном темом. Хумор и иронија су притом неизбежни као одлика његовог стила, као и „веселе у суочењу са ситницама и баналностима, без којих нема проницања“ (Гордић Петковић 2023: 176). Целокупна Симићева есејистика, заправо, могла би се разумети као израз једне свеобухватне комичке мисли да није једне теме – историје, која захтева и трагички баласт.

Чини се да се Симићева есејистичка поетика најпре управља према потреби „самооткривања и самодоказивања индивидуалности“ (Епштејн 1997: 8) – при чему се егалитарни и демократски дух овог песника не зауставља само међу границама сопствене, односно личне мисли и памћења иако они јесу основна искуствена потка на основу које настају његова есејистичка промишљања. Симићеве есеје нису само рекреација духа усмерена ка монтењовском доказивању индивидуалности и свог „ја“, већ се у његовим есејима лично „ја“ каткад преметне у тип индивидуалности исказане у античким филозофским текстовима, попут Платонових *Дијалога* или Теофрастових *Карактџера*, у којима изрицање индивидуалности постаје синонимно са универзалном позицијом и судбином човека (в. Епштејн 1997: 8–11).

Било да пише о једноставним уживањима и весељима, било да осуђује највеће историјске злочине и непочинства почињена у име ове или оне идеологије, овог или оног национализма, Симић је увек на страни индивидуе, појединца, и то управо оног неисторијског појединца „што ниче и умире као трава“ (Максимовић 1988: 13). Етичка основица Симићевих есејистичких промишљања, па и саме његове поезије, тврдоглава је одбрана појединца и његовог права да неугрожен прође кроз *ову долину њлача*, најчешће уз поразно сазнање да такав захтев нема ко да чује и услиши. Ипак, баш због тога, треба га упорно понављати, не би ли бар стих или запис био последња одбрана хуманости неименоване јединке нестале у историјским превратима. Пишући о Симићевој поезији, Гојко Божовић је указао на то да је основна Симићева тема „раскол између човека и његовог света, између субјекта и његове епохе“ (Božović 2022: 312), односно да се његова поетика концентрише у напору да представи „спор између историје и приватности“ (Božović 2022: 312). Ово запажање је значајно и за Симићеву есејистику.

Разапет између раблеовске привржености малим стварима и дневним ужицима, заправо суштим радостима, и неуморне дијалектике историјских потреса двадесетог века – Симићев есеј је, стога, у тематском смислу, изузетно разноврстан. Сукоб између жељене аристофановске веселе позорнице и наметнуте трагичке перспективе основна је скала према којој се, по тону, па и тематици, прераспоређују Симићеве есеје. Имајући у виду Симићеву биографију, не изненађује и присуство читавог низа есеја и сличнородних текстова у којима су разматране многе српске теме. Такви есеји су увек оправдани Симићевим пореклом, историјским искуством и личним и породичним сећањима, па самим тим представљају и део његовог идентитета, што он не заобилази као чињеницу. Српске теме у његовој есејистици разапете су између три тачке – књижевности, личних и породичних сећања и историјско-политичких тема.²

² Ако се изузму *Алхемија ситничарнице: уметности Цозефа Корнела* (2008), као једна херметична целина, односно дужи есеј, и *Чудовиште воли свој лавиринт: бележнице* (2018), репозиторијум разних фрагмената – цитата, мисли, сећања, приказа, снова,

Постоји низ Симићевих текстова о српским песницима које је уједно и преводио на енглески језик. Том послу се посветио у једном дугом временском периоду – више од пет деценија је преводио, писао предговоре и есеје, трудио се да пронађе издаваче и тим напором приближио америчкој књижевној јавности српску културу и књижевност. Условно речено, тек се један од ових текстова може назвати „чистим“ есејом – текст о поезији Васка Попе, „Метафизичар Мале кутије“ (Simić 2006: 5–19). У мањој мери се то може тврдити и за текст „Иван В. Лалић“ (Simić 206: 92–98), који је готово лишен очекиваних елемената предговора. Није случајно што је реч о текстовима о два песника чијим делом се Симић највише бавио од свих које је преводио. Остали текстови су најпре уводи у изборе преведене поезије и, по природи ствари, они су обременјени преводилачким запажањима, биографским појединостима и другим пратећим информацијама. Због тога се у овим текстовима може препознати још једна одлика модерног есеја – „губљење коегзистенције“ (Христић 2016: 133), односно *уштайвање* у критику или публицистику. Ипак, и они су укључени у ову анализу зато што их листом одликује потреба за есејистичким преиспитивањем, тон успостављен у другим Симићевим есејима, као и, што је најзначајније, пасажима врсног есејистичког промишљања. Симићеве текстови о српским песницима нису толико значајни због увида у поетику поезије о којој пише, мада се, несумњиво, у њима могу пронаћи значајна, па и бриљантна запажања, већ пре свега због тога што су овим текстовима приближене две културе, као и због тога што је једној експанзивној и глобално присутној култури представљена песничка баштина једне мање, али изузетно вредне традиције. Симић је био, што се може лако приметити у текстовима овога типа, сасвим свестан своје конекторске улоге – преводиоца који и са једном и са другом средином дели идентитетску основицу, те увек са мером износи низ информација о Србији, српској књижевности, песнику и поезији коју преводи. У том смислу, Симић никада не претерује са укупном количином информација, представљајући оне специфичности које могу бити привлачне или препознатљиве америчком читаоцу. Још једна тежња је присутна – Симић

песама, бележака, цртица, описа и сличних микрожанрова, сабраних у целину која се у старијим временима жанровски одређивала као *свеске* – Симићеве есеји су на српском језику објављени у шест књига (не рачунајући периодичку и поменути два наслова): *Незайослени видовњак: есеји и сећања* (1995), *Фабрика сирочади: (есеји и сећања)* (1999), *И ђаво је песник: есеји* (2006), *Гледај дуго и нешремице* (2013), *Тамо где почиње забава* (2016) и *Анђели на жици за веш: изабрани есеји* (2021). Неколико есеја цитираних у овом раду нашли су се у више поменутих издања. Увек је навођено оно издање у којем се есеј појавио први пут. Изузетак су микроцелине из књиге *Чудовиште воли свој лавиринт: бележнице*, које су коначно уобличене у издању из 2018. године, иако се појављују, у нешто измењеном облику, и у претходно објављеним књигама.

се труди да, помињући многе песнике, епохе, књижевна и уметничка дела на које поезија преведеног песника може да подсети или са којима дели одређену уметничку вредност, америчком читаоцу обезбеди оквир естетске перцепције који може очекивати, уједно не изостављајући помоћни биографски и (књижевно)историјски контекст. У том смислу, тешко да се за тај посао могла наћи боља особа – Симић је врсни и преводилац и песник и есејиста, те је његова улога у посредовању српске културе од изузетног значаја. Симић се тако одужио култури из које је поникао, а листа песника које је превео на енглески језик је импозантна.

Први Симићев текст о неком српском песнику који је објављен у Југославији био је приказ *Велике Скиџије* Миодрага Павловића, штампан у периодичи, 1971. године. Иако се Симић касније није бавио Павловићевом поезијом, доневши тек неколико превода његових песама, овај текст је значајан јер на малом простору двостраничног приказа указује на једну латентну особину Симићевог есејистичког писма, која се може одредити као (привидни) *поеџски импресионизам*. Конкретно, пишући о Павловићевој петој збирци поезије, Симић (одлуком преводиоца означен као Симић – sic!) бележи: „Читава књига је као једна река. Читалац се налази сам док путује низ ток те реке. Има много ћутања и тишине око ових песама. То ћутање је као златна позадина на средњовековним иконама“ (Simik 1971: 231).

У поменутом тексту о поезији Васка Попе, једином „пунокрвном“ Симићевом есеју о српским песницима, и уједно тексту који није писан као предговор, амерички песник је, уз тек минимална скретања ка изношењу уводних, контекстуалних (осим у поетичком смислу), аутобиографских и преводилачких информација, представио целину Попине поезије, њене централне поетичке постулате и песнички развој од прве збирке све до циклуса „Мала кутија“.³ На многим местима се појављују вредни аналитички медаљони, као што је случај када Симић представља Попину (поетичку) приврженост фолклору: „Оно за чим Попа трага јесу очи и уши анонимног народног песника који је могао да чује како дрвеће расте, како кокошка леже јаја, како се умножавају звезде, а сунце говори људским гласом“ (Simić 2006: 12).⁴

³ У дужем есеју *Алхемија ситничарнице: уметности Цозефа Корнела*, који је објављен самостално, Симић је искористио Попину песму „Мала кутија“ као својеврсни (мета) коментар Корнеловог примењеног поступка (в. Simić 2008: 46).

⁴ У опроштајном тексту написаном на вест о смрти Васка Попе, Симић се, занимљиво, присећа једне прилике у којој је српског песника назвао „византијским сликаром икона који се закleo на ћутање“ (Симић 1991: 5), на тај начин свесно пастиширајући самог Попу, који је о поезији Момчила Настасијевића забележио: „Свака је његова песма икона нашег девичанског матерњег језика“ (Попа 1968: 6). У једном интервјуу, Симић је изнео признање које може имати и аутопоетички значај: „Од Срба, моје младалачке љубави били су Момчило Настасијевић и Васко Попа“ (Roganović 2017: 48).

Не могу се, наравно, слична Симићева опажања отписати само импресионистичким погледом – он је био ванредан ерудита, проциљив и изузетно информисани читалац и тумач. Његова мишљења нису само описна, већ имају својство анализе, а импресионистички декор Симић користи не би ли слободније, зашто не рећи и *јеснички*, подразумевајући и афективну ноту при таквом изразу, приступио и проговорио о теми о којој промишља. У тексту „Васко Попа“ (Simić 2016: 88–91), предговору једног америчког издања Попиних песама у Симићевом избору и преводу, амерички песник, након што је српског песника придружио славном друштву које је уметнички обликовало *епоху мишћографа* (Кафка, Мишо, Борхес, Паунд), образлаже основну нит Попине митопоетике:

Није Попа тај који медитира о миту. Уместо тога, овде имамо мит који медитира о миту. Откривајући њихове законе, Попа је те митове учинио рефлексивним. Они гласно размишљају а ми их ослушкујемо. Песме које из тога исходе не наликују ниједним које смо читали. Истовремено су нам туђе и блиске. Туђе због тога што смо их заборавили, блиске по томе што смо одувек знали за њих. Мит се, наравно, управо тиме и бави (Simić 2016: 90).

Симићево разумевање Попиног поступка израженог у намери да се допре до митских значења и да се разгрне нанос цивилизације не би ли се открили сушти односи који одређују и уређују постојање и функционисање одређеног појма, предмета, бића, и на концу, самога човека – открива (по)етичку потребу српског песника да не представи појаву само у њеним миметичким обрисима или чак архетипској суштини, већ да укаже шта та појава неминовно чини, по којим се фиксним законима покреће и тиме, на концу, уверава читаоца у свој песмом потврђени егзистенцијални и оправдани онтолошки статус. Овакво тумачење, иако сасвим укратко представљено у Симићевом предговору, директно је повезано са једном од најтемељнијих линија анализе Попине поезије, делимично заснованој на структуралистичким концептима совјетских тумача (Ј. М. Лотман, В. Н. Топоров, Б. А. Успенски), која је, у домаћем контексту, инспирисала вредне анализе Попиног песничког поступка (в. Петковић 1999: 187–209; Хамовић 2016: 221–240; Микић 2020: 21–79).

У том смислу, Симићева кратка запажања су довољно згуснута да могу да представе, у једном сажетом монолитном исказу, најзначајније поетичке одлике поезије о којој пише. У предговору за избор поезије Новице Тадића на енглеском језику (Симић 1995: 51–53), Симић се потрудио да поезију српског песника, на сасвим суженом простору, постави у разне контексте познате америчком читаоцу (историја кратке песме, градска поезија, приче о чудовиштима, гротеска, загонетке и фолкор, народна књижевност, средњовековне алхемијске и црномагијске теме, гностички текстови, средњовековни бестијаријуми; потом и Бош, Гоја, Бодлер, Лотреамон, Рембо, Кафка,

Рабле, Сапфо, Катул, Хераклит, Паскал). Присутна је и Симићу не сасвим својствена уводничарска помпа – Тадића на једном месту назива „светим Јованом Крститељем у свету у којем су остали само демони“ (Симић 1995: 53). Сам *preface* је подантно подређен својој функцији као кратки предговор, уједно и поетички кроки којим је оцртана мрежа песника и културних појава које гарантују и поетски квалитет преведене поезије, али и њену оригиналност. Међутим, тај текст садржи и један не сасвим узгредни, али својом аналитичком дубином посве прецизни, готово пресуђујући коментар о поетици српског песника: „По Тадићу, стварност је непостојана, прети да се сваког часа распрсне у одвојене и непријатељске комадиће, само да би се опет саставила“ (Исто: 52). У таквој, не само поетској, стварности, Симић закључује како је песнику преостало само да каталогизира појаве и испитује њихове одлике, што је, сасвим прецизно описан, један од основних постулата поезије Новице Тадића.

Слично је Симић учинио и у предговору за преведено издање поезије Александра Ристовића (Simić 2016: 99–102), где је, међу биографским подацима, прибележио:

Има нечег средњовековног у његовим песмама. Подсећају ме на дрворезе који илуструју мудре изреке, опасности и чари седам смртних грехова. Оно што је тим давнашњим уметницима заједничко са Ристовићем, јесте љубав према гротески и неочекивана јукстапозиција. Људи и богови, небеско и земаљско, свето и профано, и све што је између тога саставни је део њиховог виђења. Све је фатално повезано, трагички и космички измешано (Simić 2016: 100).

У Симићевим текстовима о поезији српских песника могу се пронаћи и неколике рефлексије о превођењу, које су, имајући у виду Симићеву биографију, неминовно везане и за тему идентитета. Није изненађујуће што баш у поменутом тексту о поезији Ивана В. Лалића, још једног врсног преводиоца, Симић преиспитује однос преводилачког чина у светлу своје дуалне идентитетске позиције:

Цела та прича о превођењу за мене је нарочито занимљива пошто и сам имам – да тако кажем – два матерња језика. Српски је први језик на којем сам говорио, али знам и служим се енглеским језиком, малтене искључиво, пуних тридесет пет година. Тако да у мом случају постоје две мајке, или можда само једна мајка која говори из различитих крајева својих усана, као каква чудотворна византијска икона. То и јесте преводиочев идеал. Можда такву идентичност између два језика није могуће постићи – а уколико јесте, онда је то, баш као и сама поезија, нешто што спада у домен чудесног (Simić 2016: 98).

Промишљања над Лалићевом поезијом су изгледа била инспиративна за Симића, посебно када су у питању традицијска и идентитетска одређења у светлу преводилачког чина и односа учитане матерње мелодије и песничког израза. У једном другом тексту о поезији овог песника, „Песма живи у

забављеном месту“ (Лалић, Симић 2007: 53–55), такође предговору једног од избора Лалићеве поезије на енглеском језику, Симић резонује:

Да би саму себе обновила, поезија мора да се повремено врати својим почецима. Матерњи језик сваког песника чува праслику која обезбеђује контекст у којем тај језик може да има значење. Песник је на неки начин налик старом истраживачу који плови према месту које је пуније имагинацијом него материјалном стварношћу. Мислим на једно историјско искуство које је било затамњено или о једном непотписаном почетку; о свему томе што се појавило пре мисли и емоција, а без којих ниједна песма не би могла да постоји. У крајњем смислу, могућности које нам дозвољавају да стварамо, припадају нашим прецима. Ми можемо учинити врло мало, али кроз нас могу проговорити велике ствари (Лалић, Симић 2007: 53).

Идентитетско питање, на површини, свакако се није указало проблематичним – Чарлс Симић је себе разумео као америчког песника, притом никада не мистификујући своје српско порекло као један од идентитетских основа, и прихваћен је од америчке критике као изданак америчке књижевне традиције и песничких токова. Међутим, будући и песник и преводилац, то питање односа урођеног и преузетог идентитета је ипак имало већу динамику но што то открива Симићева биографија, будући да је искуство превођења и читања југословенских и српских песника директно утицало на Симићеву поезију. Важно је напоменути да ти утицаји нису донети из домовине, већ да је посредним путем Симић дошао до њих. Занимајући се за фолклор, Симић је, готово на почетку своје књижевне авантуре, пронашао на одељењу славистике њујоршке библиотеке песме Момчила Настасијевића, Васка Попе и Ивана В. Лалића које су у њему покренуле потребу да преводи и да се подробније упозна са поезијом поднебља из којег је поникао (в. Simić 2010: XVIII). С друге стране, како сам Симић открива, у његовој свести су сачувана сећања на српске јуначке, али и на лирске народне песме, те се тај утицај може сматрати аутохтоним. У једном интервјуу Симић је прокоментарисао природу своје песничке имагинације: „Моје песме су углавном о Америци. Ако америчко искуство посматрам из различитог угла, то је због тог мог порекла“ (Herman-Sekulić 1992: 234), док је у другом указао на то да његова „машта има своје корене на Балкану, али сирови материјал од којег правим своје песме јесте америчка збиља“ (Roganović 2017: 61). У антологији *The Horse Has Six Legs*, у којој је Симић америчкој публици представио избор из српске поезије,⁵ амерички песник

⁵ Ову изузетно значајну антологију којом је представљена српска поезија, прецизније је одредити као лични избор, него антологијски, што је и сам Симић учинио, наводећи како су представљени песници тек један део српског песничког наслеђа и савремене песничке сцене које би требало приказати америчкој публици, али да су то они песници чије песме је успешно пренео на енглески језик, и који су му били, како поетички, тако и читалачки, ближи од осталих вредних гласова (в. Simić 2010:

је прецизно дефинисао свој однос према поезији испеваној на његовом матерњем језику:

Did these translations influence my poetry? Of course they did. Reading these poems closely, as only a translator in love with the original can read them, I was experiencing their way of looking at the world and making art. There's no question that I recognized a part of myself in the poems. [...] I was returning to my psychic roots with English words in my mouth. I realized how much I was still a part of that universe; how much I no longer was. It occurred to me that in pursuit of self-knowledge I should be spending my entire life translating a few Serbian poems (Simic 2010: XIX).⁶

И у америчкој критици је рано примећен утицај преведеног штива: „[...] нарочито вредни пажње су, по томе што осветљавају његово стваралаштво, његови препевы дела југословенских песника Ивана В. Лалића и Васка Попе“ (Šo 1983: 31). Поред поменутих песника, и поезија Новице Тадића и Александра Ристовића се такође може истаћи својим директним утицајем на (каснију) Симићеву поезију. Треба указати и на један можда неочигледан, и сасвим ненаметљив утицај лирске народне песме, као и фолклора уопште (не само српског), којег је Симић пасионирано проучавао, посебно у младости. Стога се српска песничка традиција може разумети као један од значајних поетичких утицаја на Симићеву поезију. Симић је пунокрван песник англоамеричке песничке традиције, песник Њујорка, Америке, митске ауре и хипокризије америчког сна, што не значи да његово порекло не доприноси израженом колориту због којег је његова поезија постала одређени спецификум америчке песничке сцене и, на концу, део америчког песничког канона.

Занимљивим се, у том смислу, чине Симићеве предговори различитим издањима српских народних како лирских, тако и епских песама. Специфичност Симићевих есеја је и аутофикцијска димензија текста, најчешће присутна кроз унете аутобиографске детаље. Симић се не либи, независно од подузете теме, да у предговор или есеј унесе коју епизоду из свог богатог

XVII). Поред избора из женских народних песама, Симић је, закључно са другим, проширеним издањем свог избора из српске поезије, превео песме М. Настасијевића, А. Вуча, Д. Максимовић, Р. Драинца, В. Попе, М. Павловића, М. Павића, И. В. Лалића, А. Ристовића, Ј. Христића, Б. Миљковића, Љ. Симовића, И. Гађанског, М. Бећковића, Љ. Ђурђић, Р. Ливаде, Д. Новаковића, Р. Лазић, Н. Тадића, М. Ђорђевића, Н. Живанчевић, Д. Вукићевић, Д. Ј. Данилова и В. Карановића.

⁶ „Да ли су ови преводи утицали на моју поезију? Наравно да јесу. Читајући помно ове песме, како то само може читати преводилац који је заљубљен у оригинал, доживљавао сам њихов начин гледања на свет и стварања уметности. Нема сумње да сам у њима препознао део себе. [...] Враћао сам се својим духовним коренима са енглеским речима у устима. Разумео сам у којој мери сам још увек део тог универзума; и у којој мери то више нисам. Пало ми је на памет да бих у потрази за самоспознајом требало да проведем цео живот преведећи неколико српских песама.“ [прев. М. Г.]

личног или породичног сећања. У предговору за америчко издање „Црвеног Бана“ (Симић 1995: 109–111), Симић се присећа комичних призора из свог детињства:

Када би отац мога оца, чији су преци били сеоски ковачи, хтео да секира моју мајку, која је потицала из старе угледне београдске породице, поигравао би се с неком добро познатом српском јуначком песмом. Па би Краљевић Марко, уместо да рано изјутра крене да бије Турке, изгубио гаће и морао цео дан да их тражи. Мајка би се ужасавала тих импровизованих пародија, а отац и деда су се забављали. [...]

[...] За моју мајку, која није била баш чистунац, таква непристојност је била шокантна. Неке ствари су свете – говорила је. [...]

Стварни облици постојања фолклорног живота и културе су увек изненађујући за грађанску средњу класу којој је припадала моја мајка (Симић 1995: 109).

Није ово присећање мотивисано тек детињом импресијом. Исправно разумевши еротску народну поезију као, својом суштином и духом, облик културе опониран цизелираној сталешкој укрућености, па и покондирености средње грађанске класе, Симић увезује ову поезију са традицијом карневала, на трагу познатих Бахтинових учења о прози Франсоа Раблеа и средњовековној ренесансној књижевности. Истакавши да је значајна поетичка и тематска одредница народне еротске песме „Уживање у добром сексу и човекова немоћ да га адекватно изведе“ (Симић 1995: 110), амерички песник показује да разуме природу смеха коју предлаже оваква литература – весели и гласни грохот митског обнављања којим се поштује телесна потреба и слави тело, али и смех исмевања и осуђивања друштвених извитоперености које нису у складу са човековим телесним потребама.

У предговору за избор српских јуначких песама, „Српске јуначке баладе“ (Simić 2016: 83–87)⁷, Симићева сећања су постављена као контекстуални увод:

Имао сам десет година када сам први пут прочитао те јуначке баладе. Било је то за време једне од оних чемерних послератних зима у Југославији. Није било богзнашта да се поједе, нити довољно новца да се наш стан пристојно загреје. Одлазио сам у кревет чим бих стигао кући из школе, да ми не буде зима. Затим сам слушао радио и читао. Међу књигама које је отац оставио за собом била је и позамашна антологија *Српских народних песама*. Тако су их звали. У наредних неколико година прочитао сам цео том а неке песме у њему и по десетак и више пута. Чак и данас умем да изрецитијем читаве пасаже из мојих омиљених балада. То није ништа необично. Сваки Србин воли те песме (Simić 2016: 83).⁸

⁷ Наслов овог избора је „The battle of Kosovo“.

⁸ Потребно је напоменути и то да је Симићев однос према матичном културном наслеђу, најпре сам значај српске књижевности за конституисање Симићеве личности

Опис се наставља неочекиваним доласком гуслара у Симићеву основну школу и његовим испрва неимпресивним наступом. Присећајући се гусларовог појања песме *Смрћ мајке Југовића* којем су наизглед недостајали и музичка и певана бравура, сасвим слабе ученичке реакције и, на концу, досаде коју је тог тrena осетио, Симић вешто описује транзитивни тренутак када медијум, који је архетипски уписан у његово колективно памћење, почиње да утиче на њега, и на остале слушаоце:

После неког времена, та песма и тај архаични инструмент, чији звук као да није са овог света, почео је да допире до мене и свих осталих. Наш анонимни песнички предак знао је шта ради. Ово тврдоглаво зујање, комбиновано са узвишеним лиризмом саме песме, дирало је у најосетљивије тачке наше психе. Поново су се отварале старе ране (Simić 2016: 85).

Симић сећање на своје првотно рецепцијско искуство користи да би даљи ток есеја упутио ка сложенијем увиду у материју, истичући дијалектику прихватања и слављења пораза, као и пркоса јачој сили – као две основне одреднице трагичног осећаја живота српских јуначких песама косовског циклуса. На тај начин, сажето, али сасвим фокусирано, Симић представља фиксне поетичке тачке и културноисторијски значај српских јуначких песама које том приликом препоручује америчком, и сваком другом читаоцу.

Значај Симићевих есеја о српској поезији и српским песницима је вишеструк. Превасходно, Симић је својим преводима и пратећим текстовима представио америчким читаоцима један непотпун, али вредан корпус српске поезије. Потом, ови есеји садрже језгровите увиде којима се откривају значајне поетичке одлике превођених песника, али, што је такође од значаја, Симићеви ставови се могу указати свежим, па и изненађујућим, јер су исказани из другачије перспективе но што је она која припада српској књижевној историји. Такође, Симићеви есеји о поезији српских песника пружају довољно увида на основу којих би се могао засновати оглед у којем би се премерио утицај српске поезије на обликовање његове песничке поетике.⁹

и стваралаштва, у неким приликама био подвргнут намерним контекстуалним затамњенима и изменама: „Управо начин на који Симић често успева да из хаотичне бесмислености догађаја исцеди митску суштину, у којој смо сведоци истинског злочина, а истовремено смо и сведоци логике злочина као историјског механизма, управо на тај начин је неке коментаторе усмерио ка претпоставци да је Симића инспирисало митско предање из српске народне традиције. Истина је другачија. Симић је дошао до српске народне песме тек након што је већ био објавио неколико књига. Са српским фолклорним и савременим песничким изворима Симић се, наиме, сусрео као лиричар кога је већ обликовала модерна америчка поезија, а у мање видљивој, али увек веома важној мери и француски надреализам“ (Debeljak 2015: 194). Истина је заиста *другачија*, будући да сам Симић доставља поуздани траг о својим детињим сусретима са српским народним песмама.

⁹ Тематски оквири Симићеве есејистике су заиста замашни, те не изненађује и то што је, осим о српској поезији, писао и о другим оквирима српске културе, најчешће о

Симићеву есејистику одликују и многе уметнуте мемоаристичке епизоде где се тематизује младалачко искуство одрастања у ратом захваћеној Србији и, касније, у ФНРЈ, као и сећање на изгон из комунистичке Југославије. Једна од опсесивних тема свакако је рат, а потом и живот у тоталитарном систему и, на концу, избеглиштво, следствено томе и однос према идеологији и политици. Међутим, на више места се приказују и епизоде одрастања које нису превасходно одређене искуством рата, и које се каткад дотичу и невинијих представа везаних за детињство. Никада оне нису чистог аркадијског карактера, будући да се Симићев хумор и њему својствени иронијски тон често уплићу и у овакве описе. Ређа су сећања на Србију која долазе из визуре одраслог Симића, као и текстови који описују свакодневицу емигрантског живота, у којима је сећање на домовину чест мотив.¹⁰

Неколико је специфичних одлика ових аутобиографских епизода унетих у есеје или развијених у целе текстове. Пре свега, осећај за дијахронијску транспозицију – сећање није само сећање него и упоредна тачка према којој се одређује ситуација која припада савременом тренутку или неком другом временском исечку. Симићеву есејистику одликује „сагледавање прошлости и прозирање у будућност“ (Гордић Петковић 2023: 176), и нигде такав уперени поглед, свестан промене коју доноси проток времена, није оштар као у аутобиографским и мемоаристичким есејистичким пасажима. Такође, не постоји, или готово да не постоји разлика између приповедачеве аутофикцијске и аутобиографске позиције, и у том смислу, непретенциозност израза и искреност у казивању упућују на то да се Симић није предао „биографским мистификацијама какве су биле драге неким источноевропским писцима који су успели у Америци“ (Debeljak 2015: 177). Симић се, самим тим, указује као „брутално непосредан“ (Исто: 177) хроничар личног искуства, које је, због биографских специфичности, паслика ширих историјских дешавања која су одредила двадесети век. Такође, транспарентност

прози и сликарству. Истичу се, у том смислу, један дужи текст о Бориславу Пекићу, концентрисан на анализу романа *Како упокојити вампира* (Simić 2016: 62–72), предговор избору кратких прича Давида Албахарија (Симић 2005: 124–126), те краћи текст о сликама Милорада Бате Михайловића (Simić 2016: 133–136).

¹⁰ Каткад се Симићево сећање запретено у матерњој језичкој меморији задовољава тек којом поменутом изреком или сличном ускочицом, као у есеју „Снови које сам сањао (и неки које нисам)“ (Simić 2013: 65–67) – „Што кажу моји Срби, у сваком човеку крије се говно“ (Исто: 66). Понекад, као у једном интервјуу, Симић открива и темељније језичко и карактерно наслеђе: „Често, у себи, кунем на српском, оним истим речима које сам могао да чујем од свог оца, па чак и од своје мајке која је ретко изговарала ружне речи. А да и не говорим о родбини. Мислим да сам, такође, наследио љубав према животу и његовим задовољствима, комбиновану са најмрачнијим песимизмом“ (Roganović 2017: 63).

при изношењу интима је специфика Симићевог есеја, будући да је „у ‘паралитерарним’ жанровима много више него у песмама спреман да обезбеди податке из властитог живота“ (Исто: 181). У том смислу, увезаност личних искустава и историјских дешавања омогућиле су Симићеву потребу да лично објасни историјским, и обратно, да историјско разуме у светлу личног. Није стога изненађујуће што је управо есеј, са својом хидроликом формом и тематском пропустљивошћу ка разнородним рефлексивним рукавцима управо онај жанр у којем је Симић проговорио кроз своја сећања. Свакако, у питању је приповедање, које ипак не захтева исту оданост према истини као и чиста документаристичка проза. Симић није хроничар, већ пре свега приповедач, и његови есеји потврђују како врстан есејист „није потпуно искрен човек“ (Епштејн 1997: 76). Симић се труди да, најпре, разуме процесе и догађаје о којима пише, да уобличи истину коју жели да предочи, али и да задржи себи својствену хумористичку и иронијску визуру:

Потичем из фамилије врских приповедача, боље рећи лажова. Тако да би најбоља почаст коју могу да им одам била да их надмашим у том безазленом лагању. Чудно, што су приче луђе, утолико сам мање улепшавао и китио. [...] Кад све саберем, рекао бих да сам желео да кажем истину, али не науштрб здравог смеха (Roganović 2017: 46).

У том смислу, поред многих Симићевих сећања у којима се дотиче трагике историјских процеса двадесетог века, преломљених кроз личну судбину, присутно је много и оних сећања која се ослањају на комичку скалу људског искуства, у којима се посве раблеовски слави свакодневица, као у есејима: „Храна и срећа“ (Симић 1995: 14–20), „Не цедите парадајз!“ (Исто: 131–138), „Вечера код стрица Бориса“ (Simić 1999: 80–84), „Бандит Чаруга“ (Simić 2013: 14–17), „Муза у купатилу“ (Исто: 14–17), „О поразу“ (Исто: 30–28), „Распевани Симићи“ (Simić 2016: 20–24), „Џунгла на асфалу“ (Исто: 137–140). Ови текстови у којима су описана ситна животна задовољства, згоде и незгоде одрастања, али и сцене из живота српске емиграције у Америци нису тек носталгичне скице, нити су лишени етичке димензије. С обзиром на то да страдање и колектива и појединца од стране ратних разарања, идеолошких непочинастава и политичких махинација чини значајну, ако не и најзначајнију тему целокупног Симићевог опуса – потреба да се, у смехотресном раблеовском кључу, опишу свакодневна искуства појединаца супростављена је симболичком забору и егзистенцијалним недаћама које су потреси двадесетог века наменили као судбинску меру трагичног постојања човека.

Нека сећања која су описана у есејима тичу се озбиљнијих идентитетских проблема или егзистенцијалних и духовних разрешења. У том смислу, значајан је есеј „Незнани Чарлс“ (Simić 1999: 28–33) у којем Симић испрва покушава да потврди своју „сумњу да ми тапкамо у тами“ (Исто:

30), односно своје становиште према којем бог не постоји, а религија је тек начин да се ограничи слобода човеку. Неколико дечачких сећања имају уводну, и, због циљног присуства хумора, помало и растеређујућу функцију, будући да се Симић подсећа како је, наговорен другим дечацима, хватањем за мошнице, у једној прилици, и то пред Црквом Светог Марка, „поздравио“ православног свештеника, те како је чланове његове породице, због различитих погледа на религију, присуство свештеника потакло на тучу, и то усред сахране. Није ово једини есеј у којем Симић, мотивисан и дубљим породичним разлозима, оправдава свој религијски песимизам и изражава веру у то да је човеку, након смрти, суђено једино ништавило. Међутим, један је од ретких у којем је остављена и могућност другачијег погледа. Рефлексије о веровању, празноверју, неизрецивости и непојмљивости бога, постављене на стабилне основе једне концентрисане атеистичке мисли, настављају се на једно неочекивано сећање. Симић се присећа прилике у којој га је Васко Попа одвео у манастир Месић, при једној посети Југославији. На том месту, у сакралном простору, у тишини манастирског дворишта, претходно скептични ставови почињу да се круне:

Осећао се мир једног света изван времена; онакав какав се понекад среће у илустрацијама за бајке, у којима усамљено дете улази у мрачну шуму са циновским дрвећем.

После неколико тренутака могао сам да чујем како се тишина продубљује, док ноћ и даље задржава дах (Simić 1999: 32).

Есеј се наставља описом пријатног разговора са игуманијом и осталим сестринством манастира (једна од тема били су и романи Албера Камија – *sic!*), али само искуство боравка у манастиру доводи до тога да се у Симићевој перцепцији отшкрину врата једне нове могућности, и једне изненадне метафизике: „Уопште не чини разлику то да ли богови и ђаволи постоје или не. Тајна амбиција сваке песме је да поставља питања о њима, чак и када обзнањује њихово одсуство“ (Исто: 33). Мирећи своје опречне ставове у једном виду укрштаја супротности, Симић долази до једног *поетичког* разумевања религиозности, па и сакралности, те се поезија, схваћена као неминовно обраћање дивинском (али и демонском), указује као изабрана крајња тачка ове новоизнађене метафизике.

У неколиким есејима у којима се дотакао аутопоетичких проблема Симић је одговоре потражио у својој биографији. Такав је есеј „Муке са поезијом“ (Исто: 49–52), у којем је развијена још од Платонове *Државе* позната теза према којој су поезија и песник увек проказани од стране друштва, владајуће идеологије и политике, па чак и од помодних, као и од канонских филозофских промишљања. Презир друштва према песнику и поезији је, према Симићу, системског карактера, док сама поезија, упркос

тешкоћама које су пред њу постављене, ипак претрајава у упорној намери да искаже оно искуство о човеку што надилази време у којем је изречено. Ту основну муку са поезијом, и пре свега потребу да се, упркос свему, она и даље ствара, Симић, на свом личном примеру, оправдава једним посве личним сећањем:

Мој прадеда, ковач Филип Симић, умро је у деведесет шестој години, 1938, исте године када сам се ја родио, по повратку кући са купања, касно једне ноћи, у друштву Цигана. Мислио је да ће му они помоћи да лакше заспи, али је отишао заувек, у свом кревету, док су му музиканти свирали његове омиљене песме. То објашњава зашто је мој отац тако добро певао циганске песме и зашто ја пишем поезију; зато што, као и мој прадеда, не могу ноћу да заспим (Исто: 52).

Ипак, упркос наведеним примерима, Симићева сећања која пробијају у његову есејистику су најпре концентрисана на Други светски рат, као и на пратећа искуства војних, политичких и идеолошких рестриција које су се, на концу, завршиле изгнанством породице Симић. Заправо, ова тема је једна од најзначајнијих, ако не и најзначајнија у његовом целокупном стваралаштву:

[П]ечат Другог светског рата и раних формативних година песниковог детињства, проведених у Београду и околини, непрекидно је присутан, како у исповедној есејистици, тако и у мноштву сјајних песама. Тај печат упамћених слика, од бруталних до тајанствених и фантастичних, виђених очима градског дечака, једна је од централних карактеристика Симићевог поетизма (Павковић 2023: 164).

Есеј „Збогом спокоју“ (Simić 2013: 71–73) садржи једну од развијених експликација упамћених формативних искустава:

Моје необуздано интересовање за све што лудаци чине у сваком кутку наше планете потиче још из мог детињства. Док сам као трогодишњак живео у Београду, на главу су ми падале немачке бомбе. Са седам година сам се већ привикао на приказ мртваца по улицама, људи обешених о бандере или набацаних у јарак са пререзаним гркљанима. Као и свако дете које одраста у окупираном граду за време рата, нисам томе придавао велики значај. Док сам седео у рушевинама и пушио своју прву цигарету, јахао на руском тенку с другаром или посматрао школског домара како након ослобођења у нашој учионици качи портрете Маркса, Стаљина и маршала Тита био сам спокојнији но што ћу икада касније бити (Исто: 71).

На многим местима у својој есејистици Симић ће се подсетити ратних и поратних искустава, те промерити тему о којој пише са личним искуством. Рецимо, у есеју „Завера ћутања“ (Simić 2021: 69–80), који је посвећен књижевном опусу В. Г. Зебалда, Симић ће описане ратне страхоте у романима немачког прозаисте упоредити са својим сећањима на два проживљена

бомбардовања Београда, док ће у есеју „Поезија и историја“ (Simić 2006: 167–173), својеврсној краткој историји (ратних) злочина, приложити једну своју песму која управо тематизује разарање Београда у Другом светском рату. Веома је значајан, по дубини увида у разматрану тему, и есеј „Сузан Зонтаг: Архиве ужаса“ (Исто: 129–139), у којем Симић, коментаришући ставове америчке списатељице, промишља о фотографији као облику са-знања и истине, али и инструменту пласирања неистине и пропаганде, покушавајући да открије утицај фотографије као медијума при разумевању историјских догађаја и, пре свега, ратних злочина.¹¹ Очекиваним се указује и присуство Симићевих сећања из детињства. С једне стране, подсећа се старих часописа у којима су били приказани ратници – опонашајући их, дечак Симић се безазлено играо рата у породичном стану, док је стварни рат беснео напољу. Ово сећање Симић контрастира ужасу који је, већ као ученик, осетио у једној посети музеју, када се први пут суочио са фотогра-фијом као епистемолошким средством, односно, као сведоком злочина и доказом нацистичких зверстава.¹²

Симићев антиратни став је, следствено, обликован личним искуствима и сећањима из Србије окупиране од стране нацистичке Немачке. Међутим, његов презир према свим идеологијама, а посебно тоталитарним системима, потиче од одрастања у послератној комунистичкој Југославији. У Симиће-вим есејима се стога може пронаћи одјек Адорновог разумевања некон-формистичке позиције есејисте, будући да есеј „изазива отпор јер подсећа на слободу духа“ (Adorno 1985: 18), иако слобода духа, историјски гледано, сасвим тешко задржава своју независност у ширем друштвеном и културном

¹¹ У есеју „Отворене ране“ (Simić 1999: 109–111), заправо запису над двама књигама са фотографијама рата у Босни, Симић анализира, не умањујући ни на који начин несрећну судбину у њима приказаних жртава, (не)истину коју предочава фотографи-ја и могућност да се фотографија употреби као пропагандно средство: „Фотографија говори истину, помислићемо. Ипак треба свакога стално подсећати да су призоре зверстава користили и још увек користе медији у свим срединама бивше Југославије да би распирили пламен мржње и нахушкали различите етничке групе једне против других. Правило те врсте пропаганде гласи: не смемо никад показати шта смо ми учинили, већ само шта су нама учинили други. Ове две књиге, на пример, не прика-зују ниједног мртвог Србина. Резултат је ко год види те фотографије на крају осећа гнушање према злочиначким Србима“ (Simić 1999: 109).

¹² Каткада се Симићева сећања премећу у изненађујућа сведочанства о епохи или некој историјској личности, као у есеју „Златни век мржње“ (Simić 2016: 50–61), у којем се проматра фашистичка прошлост Мирче Елијадеа: „Када сам касније од Попе сазнао да су и Сиоран и Елијаде били фашисти у својим младалачким данима, запањено сам се. Васко је био комуниста до краја живота, неко ко је искрено веровао у то, и мора бити да сам деловао изненађено. Наставио је да ми објашњава како је Сиоран одбацио своју фашистичку прошлост, док је Елијаде по свој прилици и даље потајно гајио наклоност према томе. Сећам се да сам га запитао зашто се тако пријатељски односи према таквим људима, на шта ми је он, видно увређен, рекао да, чак и кад би ми одговорио, ја то не бих схватио“ (Исто: 50).

простору, што на концу доводи до тога да је „увијек била спремна прихватити подређивање под некакве истанције као своје навластито увјерење“ (Исто: 18). Есеј, ипак, према немачком филозофу „не допушта да се смјести у неки претинац“ (Исто: 189), а Симићеви текстови о природи идеологије унеколико и потврђују ову Адорнову тезу. Специфичан за Симићево разумевање идеологије јесте есеј „Похвала погрда“ (Simić 1999: 45–48), у којем се Симићево сећање на колико јавну толико и незваничну забрану псовања у ФНРЈ преобликује у анализу грађанских слобода у комунизму, а потом и у осуду идеолошке манипулације и, на концу, свих тоталитарних рестриктивних намета према којима се слобода како појединца, тако и колектива умањује због пропагандно обликованих друштвених интереса.

У том смислу, чим се у Симићеву есејистичку нит уплете мисао о идеологији, његов есеј постаје „критичка форма *par excellence*; и то као иманентна критика духовних творевина, [...], као критика идеологије“ (Adorno 1985: 31). У есеју „Поезија и утопија“ (Simić 2013: 149–151), Симић открива да одбојност према тоталитарним идеологијама и друштвима дугује не само одрастању у једном посве рестриктивном систему, него и наслеђеном и наученом инату, као сублимацији дугогодишњег породичног и националног сећања:

Аверзија према утопистичком мишљењу потиче од мог одрастања у комунистичкој Југославији. Сlike Маркса, Стаљина и маршала Тита висиле су над таблом у мојој учионици, а њих тројица су самоуверено гледали у будућност. Учитељи су нам говорили како имамо среће што живимо у друштву које ће хиљадама година бити узор остатку човечанства. Бака ме је код куће пелцовала против сваког сличног веровања, јер је преживела два светска рата, аустријску и немачку окупацију, и грађански рат, и ко ће знати какве још несреће које су снашле нашу породицу у претходном веку. Она се, попут моје мајке, није надала ничему добром од будућности – само већој беди, новим бомбама и још страшнијој патњи (Simić 2013: 151).

Симићева сећања разасута по есејима откривају да је његова етичка вертикала, која је сасвим директно условила и његову поетику, обликована већ у најранијој младости. Ратна и поратна искуства, комунистички терор и изгнанство – условили су Симића да, на једном полу, истрајно осуђује сваку системску творевину која манипулише колективом и циљно унижава грађанске и животне слободе појединца, док га је, на другом полу, иста етичка вертикала навела да слави искуства свакодневице, мала уживања која постају гарант монументалног хуманистичког захтева коју целина Симићевог књижевног дела подразумева – осигурану егзистенцијалну и духовну слободу неисторијског појединца, као и колектива разапетих између историје и идеологије.¹³

¹³ У жанровски флуидној књизи *Чудовиште воли свој лавиринт: бележнице*, у којој су забележена многа сећања, идеје, стихови, цитати, снови и призори, почетна целина,

Посебно место у есејима Чарлса Симића заузимају текстови о грађанском рату у Југославији и политичким превирањима и сукобима у годинама након распада бивше заједничке државе. Симићева позиција, у улози коментатора, сасвим је специфична из неколико разлога. Пре свега, Симићево српско порекло и преузети амерички идентитет, уједно и статус истакнутог америчког песника и интелектуалца. Потом, будући да се није либио да протестује против неких од најзначајнијих америчких војних интервенција, од Вијетнама па све до Ирака и других блискоисточних земаља, треба имати на уму да је Симић почесто умео да се огласи кроз бритку политичку критику. Самим тим, није се устручавао ни да се изјасни поводом рата у Југославији, као ни значајних догађаја, током и после рата, као што су бомбардовање Вуковара, протеривање Срба из Крајине, агресија НАТО алијансе на СР Југославију и етнички сукоби на Косову и Метохији, петоктобарска „револуција“ и пад Слободана Милошевића, отцепљење самопроглашене Републике Косово. На концу, Симићева лична и породична, па и национална сећања појављују се као референтна тачка, и најразвијенија су у есејима „Фабрика сирочади“ (Simić 1999: 40–44) и „Одрод“ (Simić 2016: 9–19). Упамћени призори из Другог светског рата преломљени су као огледалска паслика нових ратова.

Како би се разумела Симићева позиција у односу на ратове деведесетих, потребно је, такође, узети у обзир и његово дубоко усађено искуство историјског детерминизма којим је одређена човекова (историјска) судбина, као и готово урођени презир, па чак и мржњу према свакој манифестацији национализма. Симићев концепт историјског детерминизма је посве једноставан – човекова судбина, па и судбина колектива, у потпуности је условљена историјским процесима, те питање слободе или слободне воље постаје сасвим небитно у историјским приликама које дефинишу људско егзистенцијално искуство. У есеју „Одрод“ (Simić 2016: 9–19), амерички песник ову идеју образлаже на сопственом примеру:

Док се завеса диже, седим го на ноши у дедином дворишту у малом селу у Србији. Година је 1940. Изгледам срећно. Дан је леп и сунчан, иако је Хитлер

кохезивно и структурно снажније формирана него остале, састоји се превасходно од Симићевих сећања из детињства, све до адолесцентских дана и импресија по доласку у Америку. Сећања из младости су уједно и сећања на ратну и поратну Југославију и Србију. Нека од њих су посве упечатљива попут приче о шлему пуном ваши који је дечак Симић скинуо са леша једног нацистичког војника (в. Simić 2018: 7–8) или попут сећања на бег из Југославије са мајком и млађим братом кроз словеначке и аустријске шуме (в. Исто: 8). Неке од ових мемоарских цртица су имале детаљнију разраду у књизи *Засиращујући рај: сећања*, Симићевом аутобиографском спису, док су неке, попут сећања на прво еротско искуство, готово реч-по-реч пренете у ову Симићеву књигу сећања (в. Simić 2023: 33).

већ окупирао највећи део Европе. Наравно, немам појма да он и Стаљин по-тајно кују заверу да од мене направе америчког песника (Исто: 9).

С друге стране, Симићево историјско искуство је условило потпуно неповерење према свакој идеологији, политици, религији и националистичком програму. Често се његов историјски песимизам узноси на универзалну разину – људи двадесетог века постају „сирочад идеологија“ (Исто: 46), а универзална човекова судбина је да буде похрањен на „сметлиште историје“ (Исто: 12). У том смислу, неретки су, као у есеју „Фабрика сирочади“, његови критички и опомињући закључци:

Религија и национализам биће, без сумње, маршевска музика следећег века. Хорске вежбе су већ почеле. [...] Само нам треба нови супериорни морализам да то оправда. Све ми је то постало јасно док сам гледао уништење Југославије, начин на који опортунисти свих боја тамо дословно падају ницице пред неким опасним националистичким програмом. Југословенски идентитет је готово преко ноћи срушен, а то су заједнички учинили локални националисти и западне демократије. Религија и етничка припадност постале су главне одлике грађанства. [...] На Западу, многи су хитали да уграбе прилику да се придруже тој забави и постану етнички експерти. Читамо безбројне чланке о рационалним, демократским и цивилизованим Хрватима и Словенцима, световним муслиманима који, хвала Богу, још увек нису исти као њихова фанатична сабраћа и примитивни, варварски и византијски Срби и Црногорци. То је требало да објасни распад и оправда стварање националних држава (Simić 1999: 43).

Симић доследно, и у поезији и у есејима, осуђује сваку националистичку реторику, разумевши је првенствено као најопаснију пропаганду, начин да се оправдавају злочини:

Врхунска будалаштина сваког национализма је да он себе сматра јединственим, док је уистину лоша копија сваког другог национализма. Њима није познато да су им заваравана и параноје идентични. Главна карактеристика сваког националисте је та посебна врста слепила. И у Србији, и у Хрватској, па чак и Словенији, интелектуалци су спремни да као папагаји понављају најглупље неофашистичке имбецилности, верујући да износе најузвишенија осећања. Лицемери који никад нису изrekli ни реч жаљења због зла које је починила њихова страна лију неизмерне сузе због стварних и измишљених неправди кроз векове. Чуди ме само што се многим на Западу свиђа та пракса селективног морала и мачизма (Исто: 43–44).

Симићеви погледи везани за грађански рат којим је проузрокован распад бивше заједничке државе су, самим тим, критички и осуђујући. У овим есејима нема трагова носталгије, већ су они посредовани једноставним стилем и строгим изразом. Симић се, притом, није поставио као опортуниста, већ је читав низ његових написа усмерен ка осуди америчке политике и лицемерја Запада. Он, такође, критикује улогу коју су западни медији

имали у распарчавању Југославије, као и пропагандно и поједностављено медијско приказивање југословенског конфликта. У есеју „Зло: мени и рецепти“ (Simić 1999: 85–92) најтемељније се посветио представљању западњачког односа према југословенском грађанском рату:

Ах, ти страшни Срби! Донедавно, нико на Западу није марио нити знао много о њима, а сада такорећи сви имају неко мишљење о Србима, и то најчешће неповољно. [...] Још пре него што су почели ратови у бившој Југославији, америчке новине су анализирале Србе. Уводник *Њујорк Тајмса* од 4. априла 1989. на пример, описивао је југословенске римокатоличке републике као 'најразвијенији и политички најпросвећенији део земље' коме, ето, незаслужено прети да га 'потлачи' група православних република. Случај је био јасан: борба између вредних и радних римокатоличких Словена, чија култура и традиција чине део цивилизоване Европе, и византијског Истока где владају лењост и насиље. Касније, за време рата у Босни, ово гледиште је дорађено тако што су и босански муслимани проглашени за западњачки оријентисане људе, дакле, различите од неких других муслимана.

[...] За многе западне коментаторе прича о Србима била је начин да дефинишу властиту културну супериорност. Без озбиљног знања о тој области и српској прошлости, они су, зарад образовања, понудили читаоцима примитивне моралитете, згодно предвиђајући могућност да и њихово излагање личи на националистичку реторику коју толико сажаљевају. Најапсурднија је била идеја да постоје две врсте национализма: 'постмодерни национализам' Словенаца и Хрвата, толерантан, демократски и неагресиван, и српска варијанта, која је у бити експанзионистичка, ауторитарна и насилничка (Исто: 85).

И у другим есејима и чланцима, Симић ће упозоравати на то да је медијско поједностављивање ситуације у зараћеној Југославији заправо само продужена пропагандна рука спољних интереса. У есеју „Елегија у пауковој мрежи“ (Симић 1995: 44–50) представио је грубу али ефективну дијалектику која је условила делотворност пропагандног медијског представљања:

Да се не заваравамо. Манихејски поглед на свет је много лагоднији. Свака ревизија историје постаје прихватљива ако нам пружа нову верзију борбе између анђела и ђавола. Ако, у стварности, то значи да се убице у Југославији могу поделити на добре и лоше, нека буде. Скривена привлачност тог патента је, рецимо, да се из једног ока лије суза над смрћу муслиманке, а на друго зајмури над смрћу њеног православног мужа (Исто: 49).

Поред осуде хипокризије Запада и указивања на пропагандну димензију медијског представљања рата у Југославији, од значаја је и Симићево разумевање узрока грађанског рата. За Симића су за рат криве националистичке вође, као и политички и геостратешки интерес Запада који је дозволио и усмеравао сукоб. Симић, међутим, указује на то да су југословенски народи готово пет деценија били подвргнути једној темељној пропаганди, чији је интерес био да становништво обликује према тоталитаристичким

циљевима комунистичког утопијског друштвеног пројекта. Народу, који је навикао да се повинује захтевима јавне пропаганде, није било тешко подместити нове-старе националистичке наративе као политички императив.

Дакле, промена реторике са социјалистичке и комунистичке на националну, уз подразумевање народне свести која је деценијама управо била обликована разним облицима идеолошке пропаганде, резултовало је неспутаним националистичким лудизмом: „Требало је само променити речник. Није требало много труда да се класна борба замени етничком мржњом и да интелектуалци почну да траже изговоре за нову рунду злочина“ (Simić 1999: 89). Симић истиче да је један од узрока рата то што су локални лидери лако заменили своје идеолошко рухо – готово све националистичке вође су испрва биле комунисти, верзирани у вођењу пропагандне политике комунистичке Југославије (као и закулисних интереса појединих република и етничких група) која се свакако није бавила слободом појединца, а ни колектива. У том смислу, Симић криви Слободана Милошевића, Фрања Туђмана, и друге националне вође, све листом бивше комунисте (али и Алију Изетбеговића, и за време комунистичког вакта нескривеног националисту), који су тоталитарну реторику бившег утопистичког режима променили у националистичку, те на тај начин распршили националну мржњу и започели рат. Симић се превасходно фокусира на, како је он разуме, историјску грешку народа у којем је поникао:

У овом изузетно тешком тренутку, српски народ чини катастрофалну грешку. Дозвољава једном циничном опортунисти, корумпираној комунистичкој партији и огромној машинерији тајне полиције да преузму бригу о националном интересу. [...] Последице скоро потпуног уништења грађанских вредности нису никада потпуно схваћене. Преко ноћи, иста мафија која је педесет година лишавала народ свих његових слобода, променила је ћурак и почела да обећава повратак достојанства и свих права, и људи су се на то упецали (Исто: 88).

Није тешко у овим Симићевим ставовима видети прецизну апликацију његових генералних ставова о идеологији и политици, примењену на актуелну проблемску ситуацију. Посебну критичку оштрицу Симић усмерава како ка југословенским, тако и ка западним интелектуалцима:

Ако икада ваши стручњаци за етички понос почну да галаме како не могу да живе једни с другима, можемо очекивати исто такво крвопролиће. Управо због тога, у случају Југославије зачудила ме је спремност с којом су интелектуалци прихватили као легитимни сваки поклич тамошњих националиста. Жеља за разбијањем у етничке и религиозне државице, [...] поздрављена је са безрезервним оптимизмом. То су учинили сви, од Њујорк тајмса до немачке владе. Више би времена требало да се добије дозвола за продају печених пилића, него да се убеди свет како Југославију треба заменити са неколико државица које прижељкују њени староседеоци (Симић 1995: 45).

Симић указује на темељни утицај скоро петодеценијске комунистичке пропагандне машинерије која је, можда и више него у другим слојевима друштва, умела да се оштро опходи према интелектуалној класи. Усађени, па и утренирани страх од сукоба са властима утицао је на инертност и сервилност интелектуалаца: „Како и обично бива, кукавичка и корумпирана интелектуална класа није била вољна да се узбуди због тога што се врше ратни злочини, навикнута, како је то било и у време комунизма, да служи моћницима“ (Simić 2016: 17). Нису само ратови у бившој Југославији повод да Симић са нетрпељивошћу проговори о друштвеној улози интелектуалца, али јесу тема у оквиру које његов песимизам везан за ангажованост интелектуалне класе прелази у отворени презир:

Вера у независност интелектуалаца, као што се умногоме потврдило током двадесетог века, обична је бајка. Најгнуснији злочини у бившој Југославији имали су одушевљену подршку људи чије би образовање и дотадашња достигнућа навели сваког да поверује како то они морају знати боље од осталих. Чак су и песници с великим талентом и угледом открили да у разарању градова има нечег похвалног. Ако су некога жалили, били су то искључиво њихови (Исто: 17).

У овим текстовима, Симић доследно критикује и српску страну, као у есеју „Елегија у пауковој мрежи“, постављајући и питање српске кривице:

Разарање Вуковара и Сарајева неће бити опроштено Србима. Какав год морални кредит имали из своје прошлости, они су га у ова два потеза протраћили. Самоубилачка националистичка идиотерија без дна овде се испољила више него игде. Ниједно људско биће ни група немају право да изрекну смртну казну једном граду (Симић 1995: 47).

Мада Симић доследно указује на то да идеја *хиљадугодишње Велике Србије* није природна српском народу, коме је, по Симићу, својственије да се *смеје* на конто својих националистичких претензија (в. Simić 1999: 89), већ да је та концепција производ како спољне, тако и домаће пропагандне политике, амерички песник доследно, као у есеју „Одрод“, критикује српску митоманију. Посебно му смета концепт широкоприхваћених историјских неправди као оправдање за историјску анемијичност или непочинство. Речима своје баке, која је, како се чини, усадила темеље Симићевим моралним оријентирима, Симић Србе назива „охолим будалама с претераном свешћу о властитом историјском значају“ (Simić 2016: 12).¹⁴ У том смислу, Симић изриче једну историјску готово пресуду, чије су разнолике варијације

¹⁴ Уп. са: „Тада [за време Другог светског рата – М. Г.] сам први пут чуо људе како говоре да смо ми Срби бандоглав народ. Није било дилеме око тога. Који би други народ у Европи био толико глуп да поведе грађански рат док је под нацистичком окупацијом? Имали смо комунисте, ројалисте и најмање две фракције домаћих фашиста. Неки су сарађивали с Немцима и Италијанима, а неки нису, али су се сви

биле често рабљене у политичком дискурсу у српском друштву након ратова деведесетих година: „Одбијање да се суочи с прошлошћу учинило је Србију заосталим друштвом, неспособном да сагледава садашњост, а још мање да се носи с тешким савременим проблемима“ (Исто: 9–19). Овакав став Симић је пропратио једним својим сећањем, које служи и као мала студија о локалном менталитету: подсећа се прозора на подруму којег је, још за време Другог светског рата, разбио играјући се лоптом, и којег је, у своје две посете Југославији пре ратова нашао и даље разбијеним. Разлог се тек наоко чини ефемерним – свађа комшија, немогућност договора и упамћена лоша крв. Сасвим иронично, прозор је „поправљен“, односно сам подрум је уклоњен и замењен другачијим декором, тек након НАТО агресије на СР Југославију (в. Roganović 2017: 15–16).

Сходно вишеструко истакнутој Симићевој етичкој позицији која се вежује за одбрану права и слобода појединца суоченог са кумирима историје, није изненађујућа ни пажња коју Симић упућује жртвама југословенских ратова, независно од њихове етничке припадности. Искуство избеглице је и Симићево лично искуство, те у есеју „Фабрика сирочади“, подсетивши се и сопствених успомена, даје један потресни опис избегличких судбина:

У међувремену, колоне избеглица. Стара жена обучена у црно конопцем вуче мали кофер положен по земљи. Да ли је муслиманка из Сребренице или Жепе, или једна од две стотине хиљада Срба очишћених из Крајине? Није битно. [...] Само би зао ум могао сматрати да је неопходно то корачање дуж прашњавог пута ове жене, црне попут вроне, која споро вуче свој кофер; међутим исте те вести цитирају такозваног владиног експерта који ово види као „размену становништва која ће олакшати мировни процес“ (Simić 1999: 44).

На другом месту, у есеју „Зло: мени и рецепти“, Симић ће више простора посветити свом личном случају, и притом ће истаћи и лицемерје пропагандних стратегија којима управљају политички интереси:

Још нешто је сасвим очигледно: из свог дугог искуства научио сам да немају сви невини исти статус. Када смо 1948. моја мајка, брат и ја депортовани у Југославију из Аустрије, захваљујући једном протитоистичком енглеском пуковнику, он нам је одржао лекцију о томе како немамо право да напустимо земљу којом управљају радници. У садашњем рату, Хрватска је очистила своју територију од највећег дела српског становништва, уз неколико благих преко-ра са Запада. Да би га сматрали невиним, онај ко је жртва мора најпре бити припадник жртвене групе која је у моди (Исто: 91).

Симићева позиција коментатора ратова који су довели до распада земље у којој је рођен није била једноставна. Америчка јавност је очекивала од њега да постане још један завртањ у пропагандној машинерији, док

борили једни против других и вршили егзекуцију својих политичких противника“ (Simić 2016: 11).

се српска страна надала, на моменте и захтевала, да Симић једнострано пропагира њене националне интересе. Симић је обе позиције одбио. Алеш Дебељак прецизно описује начин на који се Симић поставио у тој, по њега сасвим сигурно незгодној ситуацији:

Од Чарлса Симића као угледног Американца српског порекла, који захваљујући својим уметничким остварењима има брз приступ интелектуалним и масовним медијима, многи читаоци у бившој Југославији и на Западу жељно су ишчекивали да коментарише распад државе у којој се родио. Симић је то и учинио.

Ипак, пореметио је рачуне такорећи свима: амерички пријатељи су били разочарани јер након осуде српског милитаристичког фанатизма није отписао све и свакога ко говори српски. Српска културна елита [...] Симића је деведесетих година презриво (и разочарано) одбацила као издајника племенске заједнице (Debeljak 2015: 190).

Презир према национализму, с једне стране, и према идеолошкој пропаганди, с друге, свакако је условио овакву Симићеву одлуку. Симић је подразумевао своје српско порекло као део сопственог идентитета, али је један део његовог идентитета био везан и за идеју Југославије, не као комунистичке државе или пре ње монархије. Симић је себе разумео као некога ко је по рођењу, поред ужег, задобио и шири идентитет, потекавши из државне заједнице Јужних Словена. Поред српских, преводио је и друге југословенске песнике, не само српскохрватског, већ и словеначког и македонског језика, а у емиграцији су разлике између ових народа и народности додатно биле умањене. Ипак, у освит југословенских ратова, његово порекло је добило на значају, те је због својих ставова постао унеколико и *odrog*. Симић ту отпадничку позицију, у есеју „Елегија у пауковој мрежи“, разуме као последицу условљеног архетипског односа између песника и колектива: „Има нешто с чим сигурно морамо рачунати. Пре или касније, наше племе увек дође до нас и затражи да се сагласимо са убиством“ (Симић 1995: 47). Међутим, Симић је одбио да подржи политику из Београда и да осуди распиривање националних и етничких мржњи. Одбио је и да се повинује наметима западних пропагандних интереса. Самим тим, развијајући поменути архетипску поставку односа, епској поезији чија је улога „налажење оправдања за клање невиних“ (Исто: 48), амерички песник српског порекла супроставља лирску:

Лирски песник је по дефиницији издајник свог народа. Он је странац који говори непријатну истину да су само индивидуални животи јединствени и зато свети. Његов народ може чак и да га воли, али он служи као упозорење да тако нешто не треба чинити. Племѐ мора да се окупи да би се суочило са непријатељским освајачем, док се у то време лирски песник обраћа лобањи на гробљу.

Зато заслужује да буде прогнан, осуђен на смрт и запамћен (Симић 1995: 48).

Постојана је, и изражена у Симићевим есејима, једна значајна етичка позиција коју везује за лирску поезију, налазећи тек у њој могућност да неисторијски појединац, страдалник пред историјом и идеологијом, добије свој глас, те да је поезија један од ретких начина *сазнања* којима се човек може сукобити, најчешће без икаквих резултата, директно са усудом историје и вољом идеологије, тако што ће се, упркос и у инат њима, ипак огласити. Стога није изненађујуће што Симић преузима улогу *огрога* у есеју истоименог назива – управо зато што одбија да прихвати понуђену националистичку реторику, за коју је дубоко осећао да ће условити рат и даља разарања. У националистичким српским круговима због тога је проказан као издајник, а тако обележен, рат је провео, како сведочи, френетично пратећи вести и очајавајући над сваким злочиним за који је чуо. Симић није прихватио улогу интелектуалца као некога ко оправдава идеолошку и политичку вољу:

Улога интелектуалца била је да нађу оправдање за убиства жена и деце. Што се тиче новинара и политичких коментатора, њихова улога је била да шире лажи а затим доказују да су те лажи истините. Од самог почетка сам схватио да ме мој народ зове да постанем саучесник у злочину претварајући се да разумем и опраштам дела за која сам знао да су неопростива (Simić 2016: 18).

Међутим, чак ни ова, унеколико и самоприхваћена позиција одрођености, није спречила Симића да реагује већ у првом следећем историјском потресу који је задесио српски народ. Есеј „Олако схваћена моралност“ (Simić 2021: 63–68), објављен 1999. године, тек неколико месеци након окончања бомбардовања СР Југославије, представља покушај да се објасни тренутна историјска позиција Срба и Србије, уз намеру да се дисквалификују одређења Срба као геноцидног народа. Иако сасвим отворено и веома оштро критикује Милошевићеву власт, Симић критикује и селективну моралност Запада, оличену и у пропагандној употреби медија. Указује на два лица пропаганде – открива да је посредни исти механизам који западни медији користе не би ли Србе дефинисали као геноцидни народ у употреби и у Србији, где интелектуалци блиски власти покушавају да фабрикују оправдања за војне и политичке одлуке српског политичког врха. Симић критикује готово све оно што је и током претходних ратова критиковао – послушност српске интелигенције, српске митоманске заблуде, неодговорност у суочењу са последицама ратова деведесетих. Покушава, такође, да подигне позорност везану за многобројне српске избеглице, које не примећује ни западна пропагандна машинерија ни Милошевићева власт. Критикује и позицију Запада, која, са једне стране, манипулише бројкама страдалих, да би, са друге стране, установила осуђујуће наративе:

Колективна кривица и колективна казна сада се, у јеку бомбардовања Србије, непрестано евоцирају у медијима како би се оправдала смрт цивилног становништва и разарање економске инфраструктуре [...]. На исти начин се без

имало самилости не показује ни трунка сажалења према оних шесто хиљада српских избеглица из Хрватске и Босне и још сто осамдесет хиљада избеглих с Косова који сада бораве у Србији и Црној Гори. Није познато ни колико је Срба изгинуло у ратовима током последње деценије. [...] Готово да никог и не занима како су ти људи ишчезли, као да је њихова смрт нешто сасвим оправдано, што се лако заборавља. Становиште да сви недужни људи, ма где се налазе, заслужују подједнако сажалење очигледно је став којег се само будале и песници држе. Наши моралисти су избирљиви. Не може се свако етничко чишћење назвати тим именом. Они што се наслађују људским патњама тачно знају како да из гомила унесрећених намиришу и одаберу ону мајку и оно дете које највише заслужују самилост (Simić 2021: 64–65).

Самим тим, пропагандни и спољнополитички интерес Запада иницира и контролише медијски покушај да се Срби одреде геноцидним народом и јединим кривцем за ратне несреће приликом распада заједничке државе:

Медији оберучке прихватају сваког ко понуди још један пример неизмерне изопачености српског националног бића. Свака националистичка будала из српске историје, ма колико маргинализована, истражује се као репрезентативан узорак српског народа. Злочини над Србима су увек недоказани, њихова протеривања су увек добровољна, њихови национални интереси непостојећи, њихов национализам једнообразно затрован и нечастан, њихова историја је пакет лажи, њихови османски окупатори мултикултуралисти који су и сами жртве вишевековне српске незахвалности (Исто: 65).

Овакав јасно осуђујуће профилисан и пропагандно монолитни став о Србима, на њихову штету, остаће, по Симићевом мишљењу, задуго на снази. Уз свест да његов глас највероватније неће имати знатан одјек, Симић овим есејом ипак протестује против пропагандних наратива Запада.

Ако се сагледају Симићев текстове написани поводом ратова вођених на подручју бивше Југославије деведесетих година прошлог века, није тешко уочити јасно дефинисану позицију и етичку вертикалу. Симић подједнако критикује хипокризију и спољнополитичке интересе Запада и његову улогу при распарчавању Југославије, као и локалне политичке лидере који су, пратећи политичке мигове са запада, вољно увели своје народе у крвав рат. Симић не оптужује народе, ни Србе, ни остале, истичући вишедеценијску изложеност најоштријим пропагандним мерама које су условиле мањак историјске самосвести, већ власт која је, ширећи пропагандним средствима националну реторику, кроз владајуће политичке наративе представила рат као једино могуће разрешење нестабилне политичке ситуације. Симићева лична сећања на Други светски рат, окупацију, тоталитарни систем и изгнанство представљала су његово централно искуство у којем су се огледали и ратови деведесетих у којима је видео до драстичних размера развијене консеквенце управо оних историјских, идеолошких и политичких механизма које је, током своје књижевне каријере, доследно критиковао. Симић је одбио да постане још један беочуг пропагандних планова са Запада, али

је исто тако одбио да буде адвокат националних интереса српске власти. Доследан у томе, осуђивао је сва непочинства, без обзира са које стране долазила, критикујући све актере, и оне који су ратовали и оне који су их спољним притиском усмеравали на то. У тој критици, Симићева основна намера је била да укаже на то да су жртве националистичких програма, политичких интереса и идеолошких постулата, на концу и ратова деведесетих – обични људи, неисторијски појединци чија је не само слобода, већ и пука егзистенцијална сигурност, била поништена.

*

Шта је заједничко парадајзу и еротским песмама, читању новина на ве-це шољи и шлему пуном ваши скинутог са леша нацистичког војника, плех-оркестру који испраћа старца на вечни починак и дворишту православног манастира на српско-румунској граници, одељењу славистике њујоршке библиотеке и колонама избеглица, гусларском појању у фискултурној сали и трипут бомбардованом граду који лежи на ушћу две лење реке? Овај (не)могући списак произлази из уобразиље Чарлса Симића, чији есеји потврђују претпоставку да је писање есеја заправо стварање „митологије засноване на ауторству“ (Епштејн 1997: 80). Симићеве есеји на српске теме се тек угрубо могу тематски везати за књижевност, сећања и ратове, али они откривају како изузетну имагинацију америчког песника, тако и његову свеопшту потребу да преиспитује и преосмишљава свет око себе, као и сопствено искуство у сусрету са тим светом. Есеј није „излагање истина, већ проверавање истина“ (Христић 2016: 135), а Симићеве текстови, разапети између личних искустава и колективних превирања и историјских дешавања, потврђују ову тезу. Његови есеји, на концу, не заостају у вредносном смислу за његовом поезијом. Српске теме у есејистици Чарлса Симића, на ширем плану, откривају једну драматичну динамику између урођеног комичког погледа на свет и природеног, па и наслеђеног разумевања трагичких механизма који одређују судбину појединца и колектива. На ужем плану, Симићеве есеји о српским темама откривају идентитетску и традицијску утемељеност и приврженост култури из које је поникао.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ВЕСЕЛИНОВИЋ, Соња. *Рецепција, канон, циљна култура: слика афроамеричког јесништва у савременој српској књижевности*. Нови Сад: Академска књига, 2018.
- ГОРДИЋ ПЕТКОВИЋ, Владислава. „Симићскејп, свет галантног губитништва“. *Поља*, год. LXVIII, бр. 542 (јул–август 2023): 176–178.
- ЕПШТЕЈН, Михаил. *Есеј*. Радмила Мечанин (прев.). Београд: Народна књига – Алфа, 1997.
- ЛАЛИЋ, Иван В. и Чарлс Симић. *Појед преко океана: јрејиска Ивана В. Лалића и Чарлса Симића: 1969–1996*. Светлана Шеатовић-Димитријевић (прир.). Београд: Чигоја штампа: Учитељски факултет: Институт за књижевност и уметност, 2007.

- МАКСИМОВИЋ, Десанка. *Тражим ђомиловање: лирске дискусије с Душановим законом*. Горњи Милановац: Дечје новине; Приштина: Јединство, 1988.
- МИКИЋ, Радивоје. *Текст иза шекспира*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Прво-венчани“, 2020.
- ПАВКОВИЋ, Васа. „Фрагменти о поезији Чарлса Симића“. *Поља*, год. LXVIII, бр. 542 (јул–август 2023): 164–170.
- ПЕТКОВИЋ, Новица. *Опегди о српским ђесницима*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 1999.
- ПОПА, Васко. „Момчило Настасијевић“. У: Настасијевић, Момчило. *Седам лирских кру-јова*. Београд: Просвета, 1968, 5–6.
- ХАМОВИЋ, Драган. *Пуш ка усјавној земљи: модерна српска ђоезија и ђена кулшурна самосвесћ*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2016.
- ХРИСТИЋ, Јован. „Судбина есеја“. У: *Јован Христиић*. Бојана Стојановић Пантовић (прир.). Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2016, 133–140.

- ADORNO, Theodor W. *Filozofsko-sociološki eseji o književnosti*. Nadežda Čaćinović-Puhovski et al. (prev.). Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- BOŽOVIĆ, Gojko. „Одисеј у свакодневци“. У: Simić, Čarls. *Izabrane pesme: 1962–2022*. David Albahari et al. (prev.). Beograd: Arhipelag, 2022, 309–323.
- DEBELJAK, Aleš. „Анонимне судбине између богова и ђавола: поезија Чарлса Симића“. *Поља*, Dragana Bojanić Tijardović (prev.), год. LII, бр. 449 (јануар–фебруар 2008): 103–113.
- DEBELJAK, Aleš. *Balkansko brvno: eseji o književnosti „jugoslovenske Atlantide“*. Ana Ristović (prev.). Novi Sad: KCNS, 2015.
- HERMAN-SEKULIĆ, Maja. *Skice za portrete: američka književna scena*. Gornji Milanovac: Dečје новине, 1992.
- ROGANOVIĆ, Vesna. *Ђаво гуди на раскрћцу: разговори са Čarlsom Simićem*. Beograd: Dereta, 2017.
- ŠO, Robert B. „Поезија Чарлса Симића“. *Delo*. Ema Časar et al. (prev.), год. XXIX, бр. 7 (јул 1983): 30–37.

ИЗВОРИ

- СИМИЋ, Чарлс. „Васко Попа у Њујорку“. *Књижевне новине*. Нина Живанчевић (прев.), год. XLIV, бр. 813 (1. фебруар 1991): 5.
- СИМИЋ, Чарлс. *Незайослени виговњак: есеји и сећања*. Весна Рогановић (прев.). Вршац: КОВ, Панчево: Ментор, 1995.
- SIMIK, Čarls. „‘Velika skitija’ Miodraga Pavlovića“. *Savremenik*. D. I. (prev.), год. XVII, knj. 33, sv. 3 (mart 1971): 231–232.
- SIMIĆ, Čarls. *Fabrika siročadi: (eseji i sećanja)*. Vesna Roganović, Draško Roganović (prev.). Beograd: Paideia, 1999.
- SIMIĆ, Čarls. *I đavo je pesnik: eseji*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Otkrovenje, 2006.
- SIMIĆ, Čarls. *Alhemija sitničarnice: umetnost Džozefa Kornela*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Arhipelag, 2008.
- SIMIC, Charles. *The Horse has Six Legs: an anthology of Serbian poetry*. Edited, translated and with introduction by Charles Simic. Minneapolis: Graywolf Press, 2010.
- SIMIĆ, Čarls. *Gledaj dugo i netremice*. Ivica Pavlović et al. (prev.). Beograd: Arhipelag, 2013.
- SIMIĆ, Čarls. *Tamo gde počinje zabava*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Arhipelag, 2016.
- SIMIĆ, Čarls. *Čudovište voli svoj lavirint: beležnice*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Arhipelag, 2018.
- SIMIĆ, Čarls. *Anđeli na žici za veš: izabrani eseji*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Arhipelag, 2021.
- SIMIĆ, Čarls. *Zastrašujući raj: sećanja*. Vesna Roganović (prev.). Beograd: Arhipelag, 2023.

Milomir Gavrilović

SERBIAN TOPICS IN CHARLES SIMIĆ'S ESSAY WRITING

Summary

The paper analyzes Serbian themes in the essays of Charles Simić, a prominent American poet of Serbian origin. After pointing out the specific features of Simić's essay, his essays that touch on topics related to the country from which he originated are presented and analyzed in three thematic frameworks. The first is related to Simić's essays on Serbian poets and Serbian poetry. These essays are significant not only for their thoughtful insights related to Serbian poetry and the poetics of Serbian poets, but also because they indicate some autopoetic attitudes, important for understanding Simić's poetry. The second frame consists of numerous memories of Simić scattered throughout the essays, in which he first touches on his upbringing in Serbia. In these memories, Simić shows himself to be an important chronicler of the era, but in them you can also see the roots of some attitudes about war, ideology and politics, which will become one of the (po)ethical pillars of Simić's entire literary work. The third corpus of Simić's essays that is analyzed is related to his texts written on the occasion of the wars in the territory of the former Yugoslavia fought in the nineties of the last century. These texts analyze Simić's understanding of the causes of the conflict, the influence and participation of Western countries in it, the function of propaganda, both at the local and global level, in the role of distorted representation of war events, then, Simić's criticism and ideological, political and nationalist aspirations as warring parties, as well as Western countries. Also, Simić's ethical views are presented, which are revealed when he writes about war victims and refugees. When presenting Simić's ideas in the aforementioned three thematic frameworks, the focus is on understanding his poetic, autopoetic and ethical attitudes, as well as delineating the specific dynamics of Simić's literary thought, which moves from a comic to a tragic sense of the world.

ПЕСНИЦИ КАО ЕСЕЈИСТИ:
КУЛТУРНИ КОНТЕКСТИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА

Издавач

Институт за књижевност и уметност
Београд, Краља Милана 2
www.ikum.org.rs

За издавача

Др Бојан Јовић

Лектура и коректура

Др Ана Козић

Превод резимеа на енглески језик

Др Марија Терзић

Индекс имена

Др Ана Козић

Др Миломир Гавриловић

Ликовно-графичка опрема

Драган Тадировић

Штампа

„Службени гласник“, Београд

Тираж

150

https://doi.org/10.18485/ikum_poete_esej.2024

ISBN 978-86-7095-349-9

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-4"19"(082)

821.163.41:929"19"(082)

ПЕСНИЦИ као есејисти : културни контексти друге половине 20. века : зборник радова / уреднице Јана Алексић, Милица Ђуковић. - Београд : Институт за књижевност и уметност, 2024 (Београд : Службени гласник). - 414 стр. ; 21 см. - (Серија Културни оквири српске књижевности ; књ. 6)

Тираж 150. - Стр. 7-12: Уводна реч / Уреднице. - „Зборник радова 'Песници као есејисти: културни контексти друге половине 20. века' проистекао је са истоименог научног скупа, одржаног 22. и 23. маја 2024. г., у организацији научног одељења 'Српска књижевност и културна самосвест Института за књижевност и уметност у Београду'" --> Уводна реч. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries. - Регистар.

ISBN 978-86-7095-349-9

1. Алексић, Јана, 1984- [приређивач, сакупљач] 2. Ђуковић, Милица В., 1987- [приређивач, сакупљач]

а) Српски есеји -- 20в -- Зборници б) Српски песници -- 20в -- Зборници

COBISS.SR-ID 159347721